

BEVEZETŐ

A Magyar Szociológiai Társaság 1992 októberében tartotta évi kongresszusát. Mint a Társaság soros elnökére, rám hárult a feladat, hogy az elnökséggel együtt kialakítsam a kongresszus programját. Úgy döntöttünk, hogy helyet adunk minden fontos témának, de átfogó keretnek a piacgazdaságot és a szociális problémákat választottuk.

Amint Szelényi Iván megállapította, már előző, 1991. évi kongresszusunk idején is nyilvánvaló volt, hogy „az 1990-ben hatalomra került új politikai osztály, mind a kormányzó, mind a számottevő ellenzéki pártok elkötelezték magukat a régió társadalmainak tökéletes típusú átalakítására”.

1991 júniusa óta az is nyilvánvalóvá vált, hogy a piacgazdaságra való átmenet kulcskérdése a szociális kérdés és ezen belül a társadalombiztosítás és a nagy elosztó rendszerek kérdése. Mint Kornai János írja: „Talán ez az a csapda, amelyben legkínzóbb a vergődés”.

1992 elején ezért határozta el Társaságunk elnöksége, hogy három vitát rendez szociális kérdésekről: az elsőt márciusban a szociális törvényről, a másodikat áprilisban a nyugdíjbiztosításról, a harmadikat a betegbiztosításról és az egészségügyről. (Az első vita előadásait a *Szociológiai Szemle* 1992. 3. száma, a második vita előadásait a 4. száma közölte.) A viták célja a fogalmak tisztázása, vagy legalább a tisztázás elősegítése volt, és ennek érdekében a szakemberek eszmecseréje.

Bár az előadások és felszólalások a társadalomtudomány legkülönbözőbb területeit érintették, a piacgazdaság és a szociális problémák (ezen belül a nagy elosztó rendszerek) összefüggése állt az októberi kongresszus tengelyében is.

Az évsorán tartott vitákból és a kongresszusi előadásokból számos tanulság adódott. Néhány közülük:

- Az állam és a piac szerepét tárgyaló nyugati irodalom, többek között a piaci kudarcokról és a *public choice*-ről szóló elméletek ismerete nélkülözhetetlen számunkra, de látni kell azt is, hogy ez az irodalom a fejlett kapitalizmus viszonyaival foglalkozik. Magyarországon viszont még csak születőben van a kapitalizmus, és ezért nem mindig vagy csak jelentékeny módosításokkal alkalmazhatók az említett irodalom egymásnak sokszor ellentmondó állításai.

- Ugyanez vonatkozik azokra a terápiákra, amelyeket nyugati egyetemek kutatói és nemzetközi szervezetek hivatalnokai dolgoztak ki fejlődő országok számára. A közép-európai térség és ezen belül Magyarország történelmi, gazdasági és társadalmi sajátosságai miatt ezek a terápiák közvetlenül és átalakítás nélkül nem használhatók.

- E terápiák között már előző kongresszusunkon szóba került a sokterápia. Ismeretes, hogy Közép- és Kelet-Európa több országában, például Lengyelországban ezt a

terápiát valóban alkalmazták. Magyarországon azonban kutatók és politikusok — viták után — arra a belátásra jutottak, hogy az előző évtizedek változásait figyelembe véve nincs szükség sokkterápiára, és a fokozatos átalakulás útját kell választani. A KGST összeomlásával a sokk mégis bekövetkezett.

– Nem vált valóra az a remény, hogy a politikai rendszerváltozást a piacgazdaság gyors kibontakozása és erőteljes gazdasági növekedés követi. A gazdasági rendszer átalakulóban van, de az általánosan vártnál lassabban. Egyre többen — ma már a legtöbben — osztják azt a vélekedést, hogy a piacgazdaság győzelme és a magánszektor dominanciája csak hosszú idő után lehetséges. Növekedés helyett súlyos visszaesés és nagymérvű munkanélküliség következett be. A lakosság nagyobbik felének csökkentek a reáljövedelmei, nőtt a létminimum alatt élők száma és aránya, csődbe ment a nyugdíjrendszer, válságos helyzetbe jutott a közoktatás és az egészségügy.

– Vita folyik arról, hogy az átalakulás társadalmi költségei a piacgazdaság előretöréséből vagy a régi gazdasági rendszer összeomlásából származnak-e.

Korábban csak kevesen látták be, és csak legutóbb vált nyilvánvalóvá (mint arról már említés történt), hogy a piacgazdaság kibontakozása szempontjából is elengedhetetlenül szükséges a társadalombiztosítási rendszer átalakítása. Nincs kilátás arra, hogy ez a szükségesnek ítélt átalakítás a közeli jövőben megvalósul. Egymással összeegyeztethetetlen nézetek és álláspontok vitája folyik az átalakítás irányáról. Valószínűnek látszik, hogy a teljes átalakításhoz hosszú időre lesz szükség.

A kongresszust megnyitó plenáris ülés első előadása („Az átalakulás társadalmi költségeiről”) az 1990 óta felmerülő, illetőleg kiéleződő társadalmi bajokat nem a piaci kudarcokból, hanem a régi rendszer összeomlásából származtatta. A munkanélküliséggel kapcsolatos kockázatokról szóló előadásában Köllő János kimutatta, hogy a munkanélkülivé válás kockázata a mai Magyarországon nemzetközi összehasonlításban nem különösebben magas, viszont a munkanélküliek állásba jutási esélye húsz–negyvenszer alacsonyabb, mint Amerikában. Orosz Éva arra a kérdésre keresett előadásában választ, hogy milyen gazdasági és társadalmi következményeket hozna magával a magyar egészségügyben a magánszektor javára végbemenő radikális változás. Csalog Zsolt arra hívta fel a figyelmet, hogy a munkanélküliség átlagosan 11 százalékos rátájával szemben a cigányok munkanélküliségének becsült értéke a 60 százalékot is meghaladja.

A *Szociológiai Szemlé*nek ez a száma a kongresszuson elhangzott többszáz előadásból ad közre néhányat.

Kemény István